

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20–21. Ст. 190.
5. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

УДК 351.741/746.1:351.941

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/392-394

Вадим ТОРІЧНИЙ

професор кафедри національної безпеки та управління,
доктор наук з державного управління, доцент

Клавдія ТУШКО

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
доктор педагогічних наук, професор

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО
КОНТРОЛЮ У ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ**

Сутність демократичного цивільного контролю у секторі безпеки та оборони полягає в поєднанні зовнішніх та внутрішніх елементів, а основними критеріями щодо здійснення такого контролю є нормативно-правові документи та морально-етичні цінності та норми, система загальнолюдських цінностей тощо.

Таким чином, зміст демократичного цивільного контролю як наглядово-перевірочний та конструктивно-творчий інструмент відображає змістовно-функціональні особливості сектора безпеки та оборони.

Демократичний цивільний контроль поєднує у собі такі важливі аспекти, як загальне та конкретне, громадське та особистісне, які є взаємозалежними між собою. Це означає, що у секторі безпеки та оборони громадське та особистісне у контролі (нагляді) повинні співпадати. Демократичний цивільний контроль за такого тлумачення є одночасно і суспільним, і особистісним феноменом, в якому від суспільного залежить його глибина, а від особистісного – унікальність та багатогранність. Проаналізована діалектична природа демократичного цивільного контролю підтверджує зорієнтованість контролю на загальне, а також на бажання забезпечити безпеку окремих осіб, їхніх прав та свобод, тобто активно враховує потреби конкретних людей.

Слід звернути увагу на термін «демократичний» у визначенні демократичного цивільного контролю, який означає включення в сферу державного управління широких кіл населення завдяки виконанню контролюючих функцій. Саме існування цивільного контролю є ознакою демократичності соціуму та одним із напрямів становлення громадянського суспільства, що сприяє розвитку демократичних та політичних інституцій.

Завданням демократичного цивільного контролю на сучасному етапі розвитку суспільства, і українського зокрема, є сприяння розв'язанню проблем щодо: захисту прав і свобод людей; підвищення соціальної активності громадян у державній діяльності; забезпечення ефективності системи органів державної влади; зростання рівня громадської

ініціативи; зменшення ризиків щодо ухвалення та реалізації протиправних рішень [3].

Узагальнюючи подане вище, вважаємо, що демократичний цивільний контроль є цілеспрямованим та дієвим впливом соціальних суб'єктів на поведінку осіб у соціальних взаємовідносинах. Завдяки такій взаємодії можливе ефективне існування соціальної системи, за якою відбувається становлення громадянського суспільства. Активізація громадського контролю посилює водночас вплив на суспільні сфери життя, формування умов щодо самореалізації індивідів [2].

Функціонування демократичного цивільного контролю у суспільстві вказує не лише на наявність громадянського суспільства, але й на упорядкованість відносин держави із населенням, взаємного між ними контролю, взаємну обмеженість державних і недержавних організацій, об'єднань та рухів. Державу можна вважати правовою, якщо демократичний цивільний контроль набув правових форм і дає змогу підпорядковувати владу праву.

Зважаючи на специфіку сектора безпеки та оборони, необхідно проаналізувати особливості демократичного цивільного контролю для згаданого сектора.

Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки та оборони передбачає реалізацію певних ключових принципів [4]:

- домінування цивільної сфери соціуму над військовою, що виступає основним регулятивним чинником визначення змісту демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони;
- комунікативність між цивільними та військовими в інтересах суспільства;
- професіоналізація військової служби, що породжує довіру та зростання авторитету служби у соціумі.

Україна від початку проголошення незалежності створює систему демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони, позиціонуючи її як пріоритетну у курсі демократизації суспільства. Проте цей процес є дещо ускладненим, оскільки в Україні відсутнє остаточно сформоване громадянське суспільство. Враховуючи цей факт, завданням органів державної влади є розроблення алгоритму налагодження цивільно-військової взаємодії. З цього вже буде випливати система та відповідний контроль над безпеково-оборонним сектором [1].

При аналізі стану демократичного цивільного контролю у Державній прикордонній службі України (далі – ДПСУ) нами було звернено увагу на досить важливі різновиди інформаційно-правових відносин у відомстві за таким критерієм, як напрями звітної діяльності про ДПСУ:

- результати охорони державного кордону;
- реалізація регуляторної політики;
- участь у виконанні міжнародних угод з різних питань (євроінтеграція, взаємодія з міжнародними організаціями, країнами тощо);
- витрати бюджету для функціонування відомства;
- результати роботи з персоналом відомства (навчання, житлові питання, спортивна активність, люстрація влади, охорона здоров'я тощо).

У ДПСУ залежно від суб'єктів інформаційно-правових відносин виокремлюють: міжнародних публічних суб'єктів; посадових осіб, систему державної влади, органи місцевого самоврядування; іноземних громадян та громадян України; персонал ДПСУ.

Останнім, проте не менш важливим критерієм інформаційно-правових відносин, що визначений нами при аналізі стану демократичного цивільного контролю у ДПСУ, є локація або територія, де реалізуються ці відносини. Виділено відносини міжнародного значення (мають прояв у питанні узгодження порядку перетину державного кордону із країнами-сусідами, спільному патрулюванні кордону та здійсненні прикордонного контролю); загальнодержавного значення (в'їзд та виїзд з української території); регіонального значення (поява тимчасових обмежень на ділянці державного кордону); місцевого значення (робота пункту пропуску через державний кордон тощо).

Реалізація демократичного цивільного контролю у ДПСУ на прикладі сформованих інформаційно-правових відносин підтверджує динамічний та спрямований на демократизацію розвиток відомства. На офіційному сайті прикордонної служби у навігаційному ряді створено закладки щодо доступу до публічної інформації із розгалуженим вмістом інформаційного матеріалу.

Водночас із значними досягненнями у реалізації демократичного цивільного контролю у ДПСУ нами виявлено низку проблемних питань щодо згаданого контролю. Ті проблеми, що нами визначені, мають свої об'єктивні та суб'єктивні причини, як-от:

- військова агресія з боку сусідньої держави;
- низький рівень соціальної активності громадян та посадовців;
- відсутність сформованості управлінської відповідальності посадовців, громадських рухів та об'єднань за стан справ у ДПСУ;
- заполітизованість українського життя, що провокує політизацію ДПСУ;
- зниження рівня авторитету прикордонного відомства у сучасному українському суспільстві;
- повільна адаптація сучасних дієвих управлінських інструментів (стратегічного управління, проектного управління, тайм-менеджменту тощо);
- наявність бюрократичних механізмів щодо оцінювання діяльності прикордонної служби;
- неможливість вирішення проблем соціального та правового захисту особового складу ДПСУ;
- відсутність однозначної та закріпленої у законодавстві України процедури (алгоритму) здійснення демократичного цивільного контролю у прикордонній службі;
- низький рівень міжвідомчої взаємодії в Україні тощо.

Отже, досліджено сучасний стан демократичного цивільного контролю у ДПСУ та виокремлено ті проблеми, що мають вагомий вплив на його забезпечення. Подібні проблеми існують не лише у прикордонній службі, а й у інших військових та правоохоронних формуваннях України. Виходом з такої ситуації може бути розвиток та удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю.

1. Брайлівський І. А. Моделі державно-приватних партнерств. *Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства. Серія «Економіка»*. 2012. Т. XIII. Вип. 255. С. 51–60.

2. Вичалківська Ю. С. Організаційно-правове регулювання демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 116–121.

3. Сімак С. В. Інституційний розвиток публічно-приватного партнерства: теорія, методологія, механізми державного управління : монографія. Київ : АМУ, 2016. 392 с.

4. Сіцінська М. В. Передумови виникнення недоліків системи демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 24. С. 84–86.

УДК 351.74+323

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/394-396

Олег ЦИГАНОВ

головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства, доктор юридичних наук, доцент

Андрій ХАЛЬОТА

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного НДІ МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

ОРГАНИ СИСТЕМИ МВС ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 3 Основного закону нашої держави, яка обрала демократичний шлях розвитку, встановлює: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [1]. Цей принцип вимагає від нашої держави створення відповідної системи інститутів, діяльність яких була б безпосередньо спрямована на забезпечення внутрішньої безпеки України.